

КОМУНИКАЦИЯ НА ДИЗАЙНА И ОФОРМИТЕЛСКИТЕ ПОДХОДИ

доц. г-р Лъчезар Георгиев

Изкуството на книжното оформление все повече се превръща в решаващо средство при комуникацията на книгата. Читателят става все по-взискателен, за него вече не е достатъчно само да се докосне до съдържанието на произведението, той търси скритите послания на издателя, склонен е да обръща внимание на символите и подтекста в използваните цветове, полутонове, графични знаци, шрифтове, илюстрации. И когато открие така желаната хармония, той получава истинско естетическо удовлетворение от добре изпълнената книга. Красивото и функционалното, скритите детайли винаги правят впечатление на ценителите, но те доставят радост и на непредубедения читател. Въпросите на вътрешното оформление и коричния дизайн и в началото на новото хилядолетие занимават издатели, дизайнери, компютърни оператори. Продължават да се търсят удачни решения за композирането на книги с твърда подвързия и най-рационалните, най-практичните подходи при оформлението на корици с мека подвързия за широка читателска аудитория. Традиционните модели успешно съжителстват с нови тенденции и нестандартни стъпки при оформлението на книжните тела. Наред с това вълнуват и въпросите, свързани с най-уместната употреба на хартии, тонери, печатни плаки, мастила, лакове, както и свързаните с тях полиграфически технологии – офсетов, дигитален и дълбок печат, смесени технологични линии за работа с цифрови офсетови машини, изграждане на технологични системи за управление на цветовете в полиграфическото производство. Нови акценти се внасят и при използването на формалните характеристики на изображенията – едрия, среден и общ план; височината на ракурсите

и композирането на символика; психологическите акценти и дизайнерските интерпретации в цветовете символика.

Въпросът за мястото на илюстрацията в книжното тяло продължава да занимава и днес оформителите на книги. Няма съмнение, че качеството на илюстрацията, било то снимка, черно-бяла или цветна рисунка, фотоколаж, кръгова или стълбовидна диаграма, съответстваща на полутонов шрих или растеров оригинал, зависи от доброто сканиране, от високата разделителна способност на скенера, както и от творческите умения на техническия редактор-оператор или художника-дизайнер на книгата да се справи по най-приемливия, по най-подходящия начин с графичния материал.

Контратитулна и титулна страница в книгата на Л.Георгиев
“Два пъти окачван на бесилото” – художествено-
документална книга за Ботевия четник Сава Пенев Рашев
(С., ВИК Св. Георги Победоносец, 1992)

Оформление на вътрешни титулни страници в книгата на Захари Стоянов “Васил Левски. Четите в България. Христо Ботйов” (С., БЗНС, 1980).

Дали илюстрацията може да се разполага само на нечетна страница, или да се прилага по-творчески подход, съобразен с конкретния текст? Понякога е удачно върху гърба на вътрешната титулна страница, даваща началото на нов раздел или част от изданието, да се помества илюстрация в рамките на наборното поле или излизаща извън него – т.нар. илюстрация, изрязана “на живо, по самия формат на книгата. Други оформители-илюстратори предпочитат по-опростеното вграждане на един такъв графичен образ под или над заглавието, умален на съответния процент. В някои случаи при вертикални илюстрации вътрешният титул би могъл да се изтегли, при положение че има достатъчно текст за заглавието, на една височина вертикално от основата към височината на наборното поле. При един лаконичен текст за заглавието на съответната част или раздел гърбът на вътрешния титул би могъл да се запълни с вътрешен фронтиспис (рисунок, портрет, фотоколаж, друг графичен символ и т.н.). Когато книгата има посвещение, неговият лаконичен текст удачно се съчетава с пестелива рисунка, графичен знак или украсен елемент. В този случай посвещението може да образува фолио с титулната страница.

Разположението на илюстрацията се определя от формата на изданието, вида на оригинала (шрих, полутон, смесена или специална графична техника), броя на използваните цветове, месторазположението

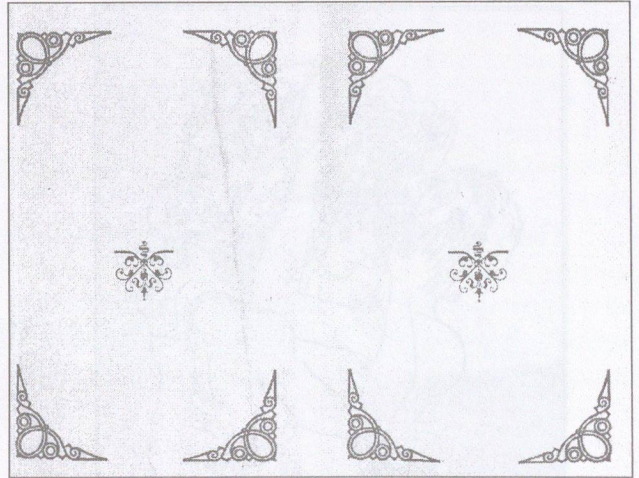
на образа спрямо текста в композицията на книжното тяло, а също и от характера и предназначението на корицата, обложката, изданието с твърда подвързия. Обемът на ръкописа и художественият замисъл на дизайнера-илюстратор също са важни обстоятелства, които влияят позитивно върху оформлението. Оттук произтичат и разнообразните оформителски подходи, като в случая не бива да пренебрегваме личността и професията на този оформител – дали е художник-илюстратор, дали е фотограф-художник, дали е компютърен дизайнер-график. В издателската практика нерядко техническият редактор-оператор на компютърни системи поема изцяло оформителските функции, осъществявайки предварителни контакти с автора на илюстрациите (художник-график, фоторепортер и др.) и след взаимно принципно споразумение относно разположението на рисунките, снимките и останалите оригинали, пристъпва към тяхното сканиране и компютърен монтаж между текста на книгата. При издания със специална естетическа и водеща функция на художественоизобразителния материал обаче се налага по-активна роля на художника или на художествения редактор, които вече указват размера и мястото на белите полета, илюстрациите и текстовете според предварително подготвен макет, спазвайки хармонията на цветовете и полиграфическите изисквания. Това особено важи за издания като енциклопедии с цветен печат

в книжното тяло, цветни фотоалбуми, юбилейни книги, детско-юношески книги, издания с репродукции или с по-голям обем на цветните приложения спрямо общия обем. Не бива да се пропуска и положението на образа върху страницата – той трябва да гледа навътре, към вътрешността на книгата, придавайки дълбочина и хармоничност.

Несъмнено съвременната книга зависи от вида и типа издание, от неговата тематична насоченост и специфичните изисквания за неговото композиране. И тук остава открит въпросът как трябва да се оформя началото на частите, главите, разделите. Обикновено се прилага традиционният модел – при нова глава отстъп от горния край на наборното поле за първата страница; заглавие, чийто кегел е с няколко пункта по-голям от този на основния текст; подзаглавие с 1–2 пункта по-голямо от основния набор, евентуално – мото за нечетната въстъпителна страница с различен шрифт, например курсивен (тук не трябва да се забравя, че мотото би могло да се разположи и на самостоятелна страница). Когато мотото е отделено на самостоятелна страница, при нея не се слага колонцифра, а една съпътстваща илюстрация добре запълва въздуха в наборното поле. Нейното място може да е под или над текста на мотото, като най-често се използват тематично свързана с произведението рисунка в един цвят, рисуван портрет на автора или дадена личност, която е обикновено автор на цитирания кратък текст.

Прилагат се и орнаменти за въстъпителната страница на главите, които следват оформлението на инкунабулните книги или българските ръкописни книги от средновековния период. Заставките и инициалите обаче днес биха били уместни само за специализирани издания, например литературни произведения и изследвания от по-ранен период – Средновековие, Европейски ренесанс, за книги, свързани с история на изобразителното изкуство, литературата. Всяко излизане извън стила, епохата, художествения стил за книжно оформление, са предпоставка за разминаване с идеята или недобри резултати.

Определени украсни елементи, които при дадени издания – списания, периодични сборници, алманаси, символизират разположението на дадена рубрика или на определен тематичен раздел, имат своето място и

Орнаментиран форзац в книгата “Богдан Филев. Дневник” (С., ОФ, 1990). Подобно оформяне на книгите с твърда подвързия е обичайна практика в някои издателства у нас

значение, като тук се препоръчва лаконизмът на щрихите, акцентът при графичния знак, черно-белият щрихов или полутонов оригинал. Винетките заемат пространство обикновено в горния край на наборното поле при началната страница, а заглавието и текстът се отделят с отстъпи. По-смели решения предлагат вграждането на заглавието в бялото пространство (във “въздуха”) на самата илюстрация, която се съчетава с текст при вътрешнотитулна или водеща титулна страница. Филиграните обикновено се използват за финал на глави, раздели, части и се прилагат удачно при художествени произведения, поетични антологии, белетристични сборници, детски издания. Важно е подобни украсни елементи да бъдат в унисон с авторската идея, както и с шрифта, с който се набира основният текст в произведението. Инициалите най-често са букви от същата шрифтова конфигурация, но с увеличен кегел и заемат височина два-три или повече редове в началото на текста. Разполагат се на нечетна въстъпителна страница, за начало на нова глава или раздел. По-естетическо приложение имат рисуваните инициали, които са неразделна част от художествения проект за оформление на книжното тяло. Те се връзват вляво на наборното поле и се равняват по най-горния и последния връзан долен ред, но в някои случаи се центрират в изрязаното пространство, особено ако са оформени със съпътстващи линии и щрихи.

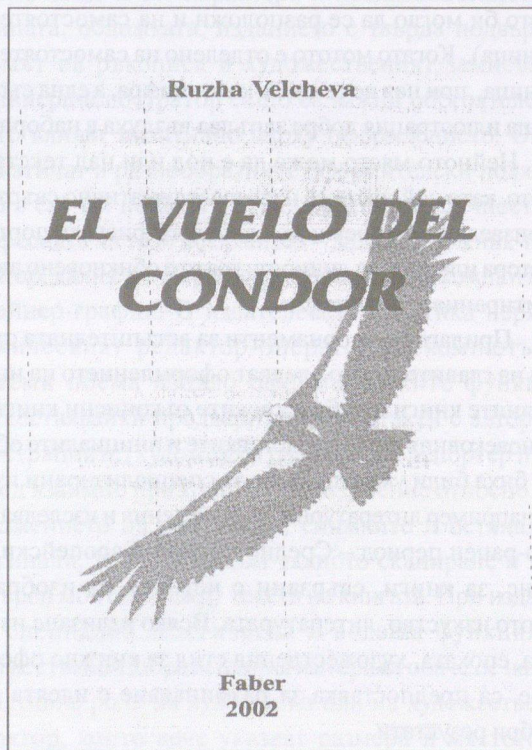

Вътрешен титул на сборника разкази и новели “Дом на кръстопът” (В. Търново, “STN”, 1992) от Л. Георгиев за едноименната новела (95–165)

Днес в компютърните оформителски програми има и немалко готови графични елементи, с които могат да се отделят или украсяват текстови пасажии, абзаци, глави и раздели. Прилагането им, както и използването на различните видове получерни, остри, вълнообразни линии е добре да се употребява така, че да не претрупва композицията на книгата. Цветното отпечатване на илюстрации и заглавия в книжното тяло, чийто основен текст е в един цвят (черен), може да се приложи за титулната, контратитулната и вътрешнотитулните страници. Обикновено се използва червен, син, зелен, кафяв цвят, както и някои някои съставни цветове; интересна е и комбинацията със златен бронз, като стремежът е те да бъдат предадени с изразително ошрифтяване, което да е сходно с това на титулната страница. На авантитула и титута в цвят е удачно да се печата и издателският знак или емблема.

При оформлението на титулната страница се спазва принципът на степенуване на кегела на всеки шрифт – от голямото към по-малкото заглавие. Изключение прави името на автора – то е обикновено по-малко

от заглавието, но превъзхожда с повече от два пункта подзаглавието. За по-голяма изразителност името на автора се набира с получер шрифт, както това на заглавието, или с получер шрифт с главни букви. Повечето оформители предпочитат обаче името на автора да е с главни и редовни букви, а самото заглавие да е с получерни главни букви. Когато се налага да се уточнява жанрът, например: роман, повест, разкази, или пък името на преводача или съставителя на антология или христоматия, тук текстът е нормален, светъл, по-рядко се използват светли курсиви. Отделянето на автора от заглавието може да стане с орнаменти или с линия, а също и с комбинация от по-дебели и по-тънки линии. При оформлението на титулните страници днес богати възможности предлагат оформителските програми Corel Draw и Quark XPress – шрифтовете с полусенки, допълнителни тонове, растерови орамчвания около буквата, фонове с преливащи полутонове.

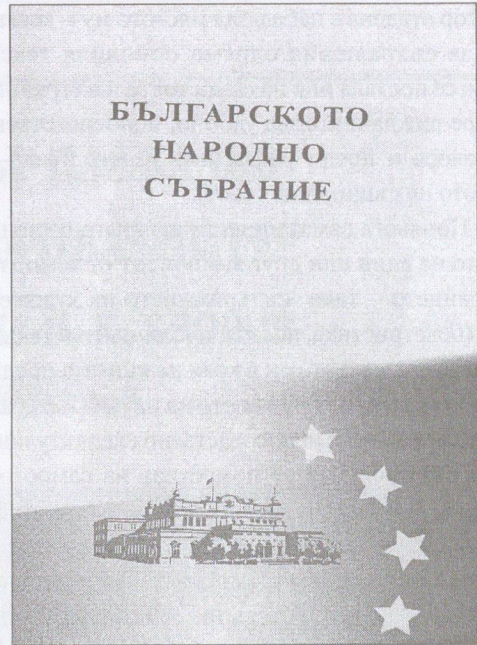

Вътрешна титулна страница, с която започва текстът на испански език в двуезичната поетична книга на Ружа Велчева “Полетът на кондора” (В. Търново, Фабер, 2002)

Някои оформители използват разнообразни прави, дъговидни линии, части от окръжности, орнаменти и други графични символи, за да акцентират върху издателството, да подчертаят емблемата, екслибриса или друг подходящ акцент. Когато заглавието е лаконично, особено при художествени произведения, удобно е бялото пространство – под заглавието и над името на издателството, мястото и годината на издаване на книгата, да се запълни с някаква илюстрация. Тази илюстрация може в умален вид да повтаря мотив, елемент или цяла рисунка от лицевата страна на корицата на книгата. Същият мотив може да се повтори и на вътрешните титулни страници, макар и променен по размери. В този случай говорим за лйтмотивност при композицията на изданието.

Когато произведението е включено в библиотечна поредица, името и графичният ѝ знак се проектират обикновено в горния край на наборното поле. Изпълняват се с шрифтове, по-отчетливи и различни от тези на основния текст – с по-голям кегел, курсивни, получерни. За тази цел е удобна втора страница, макар някои технически редактори да използват със същия успех и гърба на титула – с. 4. Заглавието и знакът на поредицата също се разполагат на подходящо място върху предния или задния капак на корицата, както и на обложката.

При емблематичното оформление съвременният дизайнер на книгата отделя място и за важен неин елемент – фирмения знак, чието място освен на титула удачно се помества на авантаитула, на първата и последната страница на корицата, дори на гръбчето на изданието. Мястото на фирмения издателски знак се разполага и върху обложката и опаковката на книгата. Освен рекламно, издателската емблема има още комуникиращо въздействие; тя влияе върху читателския интерес и подпомага общуването с аудиторията. Затова самото проектиране на издателската емблема е от изключителна важност за просперитета на издателството – тя трябва да се запомни, да привлече, да отличава и да напомня непрекъснато за неговата дейност, за неговите приоритети, за най-впечатляващото от продукцията му.

Специфично оформление на вътрешна заглавна страница в "Справочник на тридесет и девето народно събрание на Република България" (С., Народно събрание, 2002)

Оформителите, дизайнерите, техническите редактори си изработват в процеса на работа верен усет, неписани правила за разположението на графичния материал, за подредбата на отстъпите, въвеждащите текстове, заглавията, инициалите, украсните елементи. Цветовата палитра при композирането на едно издание има своето решаващо място. Оформителят напипва почти интуитивно няколко основни момента – той например знае, че е добре да разположи по принципа на диагонала илюстрацията (снимка, карикатура, рисунка), че водещите заглавия изглеждат по-изразително, ако са набрани с получер шрифт, че се подреждат степенувано от голямото към по-малкото заглавие, че се предпочитат титулните четири страници (авантаитул, контраитул, титул, гръб на титула) – при това съпроводени с илюстрационен и орнаментен материал; че се търси единството на шрифтовото заглавно оформление от титулните страници към вътрешността на книгата, та чак до нейния финал; че задължително се уеднаквяват различните отстъпи при композицията на книжното тяло. Често в научна или специализирана книга има списък

на съкращенията – къде ще се постави той? Опитният редактор отдавна е набелязал мястото му – когато става дума за съкращения спрямо основния текст, този списък се поставя или на самостоятелна страница, така че да се вижда и ползва удобно, непосредствено след предговора и преди увода (ако липсва увод – преди началото на същинския текст).

Понякога самата практика налага решенията за мястото на един или друг компонент от композицията на изданието – така съдържанието на художествени книги (белетристика, поезия, публицистика) в повечето случаи заема мястото си в края на книгата преди издателското каре, а съдържанието на научна литература се ориентира най-вече непосредствено след титулния гръб, но и в двата случая се помещават на самостоятелна нечетна страница. Най-значимите заглавия се оформят с получер шрифт, със заглавни букви, прилагат се капителки, поставят се на самостоятелен ред, центрират се или им се правят отстъпи. Забелязват се и някои тенденции, свързани с подготовката издателския оригинал за печат. С помощта на издателските програми нуждата от предварително макетиране на страниците и приложенията постепенно отпада. Отпада работата с т.нар. шпалти за първоначално четене на текста от коректора при приложението на високия печат. За коректури се предават готови принтирани страници, които някои издатели наричат коректура тип “бял монтаж”. Напоследък компютърният оператор-редактор все повече започва да взема и дизайнерски решения при подготовката на книгата за печат. Съвременните сканиращи устройства позволяват да се използват всякакви черно-бели и цветни оригинали, полутонови и шрихови, да се сканират и дори да се коригират и преработват. Достатъчно е да има споразумение със съответния художник, който да отстъпи произведението си във връзка със специфичните особености при оформлението на корицата, обложката, подвързията или книжното тяло. В други случаи художниците-иллюстратори или фотограф-художниците са сътрудници в издателството и изработват собствени проекти с оригинални композиционни решения. Нерядко внезапните хрумвания, богатите експериментално-оформителски възможности за фонове, полутонове, ошрифтяване,

обработка на снимковия и графичния материал дават оптимистични резултати, особено когато дизайнерът следва добрите оформителски традиции. Повечето от опитните издатели у нас успешно са усвоили работата със софтуера за графика и публикации на Adobe Page Maker (особено 6.5 и 7.0). Тук издателите могат удачно да работят в няколко оформителски насоки – позициониране на графиката (илюстрацията), модифициране и изрязване на изображения, форматиране и подравняване на пояснителен текст, лесно подреждане на страниците, бързо номериране на колонцифри и изтриване на излишната пагинация, очертаване на рамки, работа със страница-шаблон, създаване на оградящи рамки за заглавията и илюстрациите, изработка на “дупчени” букви върху фон, разнообразни форматиране на пасажии от текста, разполагане на текста в две и повече колони, намиране и замяна на текст, работа с цветовете. Колкото и добър да е софтуерът за оформителска работа, проектантът-оформител на книгата трябва да притежава полиграфически познания, достатъчно знания, свързани с теорията на книгоиздателския процес, както и необходимия минимум от информация за цветовете, графичните техники в изкуството, фотографията, подходите за работа със сканиращите програми и обработката на илюстративния материал. Познанието на добрите традиции в родното и световното оформителско изкуство на книгата също са важен фактор за просперитет в тази отговорна и престижна професия.

БЕЛЕЖКИ

1. **Adobe PageMaker 7.0.** Официален учебен курс. С., Софтпрес, 2002. 480 с.
2. **Бургуджиев, Атанас.** Симфония на цветовете. Варна, Стено, 2002. 232 с.
3. **Георгиев, Лъчезар.** Теория на книгоиздателския процес. Аспекти. Проблеми. Тенденции. 2. прераб. изд. В.Търново, Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2004. 232 с.
4. **Добкин, С. Ф.** Оформление книги. Редактору и автору. 2. перераб. и дополненное изд. Москва, Книга, 1985. 208 с.
5. **Кафтанджиев, Христо.** Визуална комуникация. С., Отворено общество, 1996. 160 с.
6. **Малиновска, Текла и Людвик Сита.** Техническо редактиране на книгата. С., Техника, 1986. 280 с.